

1 במאי 2018
ט"ו אייר תשע"ח

הנדון: נייר עמדה לוועדת העלייה והקליטה בנושא: פתרון דיור לקשישים ובוגדים ודיירי מרכזי קליטה

1. מבוא:

א. מטרת נייר עמדה זה לבחון את מצבם יוצא הדופן של העולים מאתיופיה במרכזי הקליטה, להבין את החסמים המרכזיים לקליטתם הרגילה בישראל כיתר העולים, ולהציע פתרונות לקשיים הייחודיים העומדים בפני העולים מאתיופיה בהשתלבותם הראשונית במרחב הישראלי.

ב. השהות הממושכת במרכזי הקליטה, לעומת העולים ממדינות אחרות המשתלבים בחברה עם עלייתם פוגעת בהשתלבות העולים מאתיופיה בחברה הישראלית, מנציחה את אי השוויון ומרחיבה את הפערים.

ג. כפיית אזורי הדיור ליוצאי אתיופיה על ידי משרד העלייה והקליטה מסלילה את יוצאי אתיופיה לשכונות ספציפיות (שרובן במרכז הארץ, אך בשכונות במעמד סוציאלי-אקונומי נמוך) ובכך מנציחה את הקהילה למציאות חברתית-כלכלית קשה.

2. רקע:

א. עליית אתיופיה המסיבית החלה בסוף שנות ה-70 דרך סודאן בניגוד לעולים חדשים ממדינות אחרות אשר נקלטים בתהליך של קליטה ישירה, המדיניות כלפי עולי אתיופיה מנחה כי עולים אלו חייבים להיקלט על ידי מרכזי הקליטה המופעלים על ידי הסוכנות היהודית לאורך 18-24 חודשים¹. עד תחילת שנות ה-90, הנוהל הנחה כי העולים החדשים יופנו לדיור ציבורי בפריפריה לאחר שהייתם במרכזי הקליטה.

ב. בשנות ה-90, לאחר מבצע שלמה, שונתה המדיניות על ידי שר הקליטה יאיר צבן, שהעולים שהגיעו אחרי שנת 1991 יהיו זכאים למענקים לטובת רכישת דיור כהון ראשוני באזור המרכז ('בין חדרה לגדרה'), על פי אזורי עדיפות, במטרה להרחיב את אפשרויות התעסוקה והחינוך. תוצאות מדיניות זו גרמה לכך שעולי אתיופיה אשר רכשו דירות מהמענקים רוכזו בשכונות מצוקה במרכז הארץ.

ג. ב-2008, עקב המחאות סביב 'פרשת הדם ה-2', גובשה תכנית חומש אשר העניקה הטבות במשכנתאות לזוגות צעירים, אך אלו לא מומשו עקב תנאים לא-ראויים וזינוק מחירי הדירות, ועם זאת משפחות גדולות שחיו במרכזי הקליטה, נהנו ממענק מוגדל.

ד. לאורך השנים, רשויות מקומיות שונות סרבו לקבל אזרחים יוצאי אתיופיה בכלל, וחלקם התנגדו לקלוט בטענה שעירים עתירת עולים מאתיופיה ושנוצרו "גטאות" של עולים מאתיופיה בעירם. דווחים אלו הובילו את משרד העלייה והקליטה לנוהל הקיים משנת 2011.

¹ אתר משרד העלייה והקליטה, קליטת עולי אתיופיה, כניסה: 14/12/2017.

3. הנוהל הקיים:

- א. הנוהל משנת 2011, מגדיר כי משפחות זכאיות למענקים כסיוע ברכישת דיור קבע בשוק הפרטי, בסכומים הנקבעים על פי שלושה קריטריונים:
- גודל משק הבית;
 - אזורי עדיפות מגורים;
 - ומספר שנים אשר עברו ממועד העלייה.
- ב. בעקבות החשיפה על רשויות מקומיות אשר סרבו לקבל אזרחים יוצאי אתיופיה, לצד מועצות אזוריות עם שכונות (לרב שכונות מצוקה) עם ריכוזיות גבוהה מאד של עולים, הנוהל קבע כי בכדי לקבל את מענקי הדיור, ניתן לבחור מתוך רשימת ערים ושכונות, ולעיתים אפילו רחובות שאך ורק בהן ניתן לעולים מאתיופיה לרכוש דירות באמצעות המענקים. **מדיניות זאת מקבעת את העולים לשכונות העוני הקשות ביותר, חוסמת אפשרויות כלכליות, חברתיות, תעסוקתיות וחינוכיות, ומונעת מוביליות חברתית**², לצד פגיעה בחופש הבחירה של העולים היכן הם רוצים להתחיל את חייהם בישראל.

4. סוגיות להתייחסות והמלצות:

- א. **נוהל קליטה מובדל:** ישנה ירידה בשנים האחרונות במספר העולים מאתיופיה המתגוררים במרכזי הקליטה, מ-5,108 בשנת 2014³ ל-2,509 נכון ליוני 2017. בהתחשב בכך שמאז גל העלייה האחרון בשנת 2013 עלו רק מספר מאות עולים חדשים מאתיופיה, ובכך שהנוהל מגדיר החזקת עולים במרכזי קליטה בתקופה מקסימלית של שנתיים, הנתונים מצביעים על כליאה במרכזים, במיוחד בקרב בודדים (קשישים, אימהות חד-הוריות ונכים), ללא דרך יציאה לדיור מוסדר עקב היעדר בפתרונות קבע. יש לציין כי מצבם של מרכזי הקליטה הינו ירוד, עם תשתיות מיושנות ובניינים שאינם מתוחזקים, ובצפיפות מעל עשור. כתוצאה מכך, העולים כלואים במציאות קשה עם מגבלות בחופש הפרנסה והתנועה, ופגיעות בזכותם לקיום בכבוד.
- **עפ"י הדיווח של הסוכנות היהודית בוועדת העלייה, הקליטה והתפוצות, עלות החזקת מרכז קליטה אחד עומד על כ-1,500,000\$ לשנה**⁴. יש לבטל את המדיניות הכוללת את האוכלוסיות המוחלשות במרכזי הקליטה, ולהשתמש בסכומים אלו לטובת פתרונות דיור קבע.
 - **יש לקלוט את עולי אתיופיה בצורה ישירה כפי שנהוג בקרב עולים מכל שאר המדינות בעולם ובכך לסיים את המדיניות המבדלת; זאת מבלי לפגוע במענקים לטובת רכישת דירה.**

- ב. **הסללה:** המשפחות שיצאו באמצעות המענקים הוסללו לאזורי מצוקה קשים (לדוגמא: יפו ג' ויפו ד' קלטו בעשור האחרון מעל 400 משפחות, לעומת 0 בשכונות האחרות בת"א), אשר הביא לפגיעה בהם ובמשפחותיהם, המשתקף בנתונים העגומים של מרבית יוצאי אתיופיה בתחומי החינוך והתעסוקה. קביעת הערים והשכונות שניתן לרכוש

² עיין: הכנסת, מרכז המחקר והמידע, התנגיית מענקי דיור למשפחות עולים מאתיופיה ברכישת דירות במקומות מסוימים בלבד, 01/03/2011; המשרד לקליטת העלייה, מאיירס-גיוינט-מכון ברוקדייל, מעקב אחרי אינדיקטורים מרכזיים למצבה של האוכלוסייה האתיופית ברמה הארצית (כתבו: גיק חביב, לני הלבן-אילת, אדר שץ, יהונתן אלמוג), 2010.

³ הכנסת – מרכז המחקר והמידע, נתונים על עולים השהים במרכזי קליטה, 03/11/2014.

⁴ על פי מזכ"ל הסוכנות היהודית, ועדת העלייה, הקליטה ותפוצות, 30/05/2012.

בהן יחידות דיור מהווה הגבלות נוקשות על הפרט וחופש הבחירה, גורמת לבידול האוכלוסייה, מעצימה פערים חברתיים ואינה מאפשרת ליוצאי אתיופיה להשתלב בחברה הישראלית. **יש לבטל לאלתר את ההגבלות על הערים והשכונות שבהן ניתן ליוצאי אתיופיה לרכוש דירות ובכך לאפשר שילוב של האוכלוסייה בחברה הישראלית ולצמצם את הפערים החברתיים-כלכליים אשר נוצרו מהמדיניות המבדלת.**

ג. **יחידים ואוכלוסיות מוחלשות:** הנוהל הנוכחי אינו מציע מענקים ליחידים, ונוקט במדיניות הלוואות וסיוע בשכ"ד בשווי שאינו מספיק לרכישת דירה בזמן שאין לקבוצות אלו את היכולת להחזיר את סכומי הלוואה. מדיניות זאת גורמת לכך שאין פתרון לאוכלוסיות המוחלשות – קשישים, אימהות חד-הוריות ונכים, ומשליכה באופן משמעותי על חוסר היציבות והמצב החברתי-כלכלי הפגיע של אוכלוסיות אלה.

- **קשישים** – מכיוון ואין באשפרות קבוצת אוכלוסייה זאת לקחת משכנתא והנוהל הנוכחי מציע לקשישים לקחת הלוואה או לכפות את עצמם על משפחתם המורחבת במידה ואלו מעוניינים לצאת ממרכז הקליטה, יש למצוא פתרון לקשישים **באמצעות דיור ציבורי**, בהתחשבות בצרכיהם הבריאותיים. כמו כן, **יש לבדוק את האפשרות של מענה על ידי מקבצי דיור העונה לצרכים התרבותיים, בריאותיים וחברתיים של הקבוצה הנ"ל, בכדי לאפשר קיום בכבוד.**
- **אימהות חד-הוריות** – יש למצוא פתרון **באמצעות דיור ציבורי**, בכדי לכבד את זכותן לקיום משפחה בכבוד, או לחילופין להמיר את הסיוע בשכר דירה במענק כספי חד-פעמי השווה לעלות התקציבית הנוכחית.
- **נכים** – יש למצוא פתרונות **באמצעות דיור ציבורי** נגיש בהתאם לצרכים הרפואיים.